

IV. RECENZJE

ROCZNIK PRZEMYSKI, t. 59
LITERATURA I JĘZYK, z. 2 (27), 2023

PAULINA DUSZYCA (Lublin)

ORCID: 0000-0003-1546-9891

DZIEŁA ZZA KLAUZURY. RZECZ O PORTRETACH PĘDZLA CELINY MICHAŁOWSKIEJ, JEDYNEJ UCZENNICZY PIOTRA MICHAŁOWSKIEGO

Nieopodal Przemyśla, w Bolestraszcach, znajduje się słynne dziś Arboretum. Przechadzając się pośród alejek pełnych rozmaitych gatunków roślin, warto sięgnąć myślą do dawniejszych czasów. W XIX w. Bolestraszyce należały do Julii z Ostrowskich Michałowskiej, żony najwybitniejszego przedstawiciela nurtu romantycznego w polskim malarstwie dziewiętnastowiecznym – Piotra Michałowskiego. W 1840 r. artysta wraz z małżonką i dziećmi przeniósł się do posiadłości nieopodal Przemyśla i z niespotykanym talentem administrował majątkiem¹. Jednak ze względu na fakt, że spuścizna artystyczna Piotra Michałowskiego, jak i dzieje jego życia, w tym także pobyt w Bolestraszcach, doczekały się znakomitych studiów², badawczą uwagę pragnę poświęcić córce malarza, Celinie Michałowskiej, i cennemu znalezisku, do którego w wyniku archiwalnych kwerend udało mi się dotrzeć.

¹ Por. J.K. Ostrowski, *Piotr Michałowski*, Warszawa 1985, s. 21.

² Zob. M. Czapska-Michalik, *Piotr Michałowski (1800–1855)*, Warszawa 2007; T. Dobrowolski, *Piotr Michałowski*, Wrocław 1948; J. Krzymuska, *Piotr Michałowski*, Warszawa 1981; *Piotr Michałowski*, oprac. P. Łukaszewicz, Katowice 1965; M. Masłowski, *Piotr Michałowski*, Warszawa 1986; C. Michałowska, *Piotr Michałowski. Rys życia, zawód artystyczny, działalność w życiu publicznym*, Kraków 1911; H. Mortkowicz-Olczakowa, *Piotr Michałowski. Opowieść o życiu i twórczości*, Kraków 1956; U. Olbomska, *Piotr Michałowski. Rys życia [oraz] katalog prac w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej, Bolestraszyce 1840–48*, Przemyśl 2002; J.K. Ostrowski, *Pięć studiów o Piotrze Michałowskim*, Kraków 1988; J.K. Ostrowski, *Piotr Michałowski...; Piotr Michałowski z 312 ilustracjami i 12 tablicami barwnymi*, wstęp i oprac. J. Sienkiewicz, Warszawa 1959; M. Sterling, *Piotr Michałowski*, Warszawa 1932; J. Zanoziński, *Piotr Michałowski. Życie i twórczość 1800–1855*, Wrocław 1965; A. Zeńczak, *Piotr Michałowski 1800–1855. Wystawa dzieł artysty w dwusetną rocznicę urodzin*, Kraków 2000; A. Zeńczak, *Piotr Michałowski*, Wrocław 2001.

I choć postać Celiny figuruje niemal we wszystkich opracowaniach dotyczących Michałowskiego³, to niewielu wie, że ona także była malarką, a ponadto jedyną uczennicą swego ojca⁴. Zdaniem Moniki Kuleszy – badaczki, która zainteresowała się życiem i twórczością Michałowskiej, czego owocem jest kilka artykułów naukowych poświęconych tej tematyce⁵ – „artystyczny żywot i dorobek [Celiny Michałowskiej – P.D.] zasługuje na pogłębioną i kompetentną analizę”⁶. Niniejszy tekst stanowi zaledwie przyczynek w badaniach nad twórczością Celiny Michałowskiej. Zanim jednak przejdę do omówienia ważnego znaleziska, jakim jest dwanaście portretów zakonnice pędzla Celiny przechowywanych za klauzurą w Domu Generalnym Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP w Szymanowie, pragnę choćby w kilku słowach przybliżyć sylwetkę samej malarki.

Niemal we wszystkich źródłach dotyczących Celiny Michałowskiej jako rok jej urodzenia podano 1837 – bez dnia i miesiąca urodzin. Jednak należy od razu poczynić sprostowanie. Po sięgnięciu do *Akt stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Krakowie* okazało się, że Celina przyszła na świat 23 kwietnia 1836 r.⁷ Michałowska była czwartym dzieckiem Julii z Ostrowskich Michałowskiej i Piotra Michałowskiego. Niespełna pół roku wcześniej, we wrześniu 1835 r., Piotr Michałowski na wezwanie swego ojca Józefa powrócił z Paryża do Krakowa, by objąć pieczę nad rodzinnym majątkiem w Krzysztoforzycach⁸. Piotr Michałowski wraz ze swoją rodziną przeniósł się z Krakowa do Krzysztoforzyc w 1837 r., zaś w roku 1840, jak już wspomniano, rodzina Michałowskich osiadła w Bolestraszycach, gdzie prawdopodobnie upłynęła część dzieciństwa Celiny.

³ Celina Michałowska w opracowaniach o swoim ojcu figuruje przede wszystkim jako jego biografka. W 1911 r. w Krakowie pod kryptonimem N.N. ukazała się praca *Piotr Michałowski. Rys życia, zawód artystyczny, działalność w życiu publicznym*, w której autorka, Celina Michałowska, zawarła liczne i bezcenne fragmenty rodzinnej korespondencji. Co ciekawe, rzeczą prawdziwie trudną jest znalezienie rozprawy o Piotrze Michałowskim, która nie powoływałaby się na książkę Celiny, co świadczy o randze i jakości jej dzieła. Zob. C. Michałowska, *Piotr Michałowski...*, Kraków 1911.

⁴ Badacze wskazują jeszcze Maksymiliana Oborskiego, określając go mianem „malarza amatora korzystającego ze wskazówek Michałowskiego”, zob. M. Kulesza, *Powinowactwa i koligacje artystyczne Celiny Michałowskiej*, „Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze” 2021, t. 10, s. 101; J. Sienkiewicz, *Wstęp*, [w:] *Piotr Michałowski z 312 ilustracjami...*, s. 48.

⁵ Zob. M. Kulesza, *Amazonka, malarka, zakonnica. O Celinie Michałowskiej*, „Tematy i Konteksty” 2019, nr 9 (14), s. 540–567; eadem, „Genialne diablę”. *Jazłowieckie dzieje Celiny Michałowskiej (s. Marii Celiny od Trójcy Przenajświętszej)*, [w:] *Polskie życie kulturalno-literackie od 1864 roku na ziemiach obecnej Ukrainy*, red. M. Ołdakowska-Kuflowa, Lublin 2017, s. 347–380; eadem, *Kierownictwo duchowe w listach Marceliny Darowskiej*, [w:] *Sacrum w doświadczeniu kobiet. Kulturowe perspektywy polska i światowa*, red. D. Kalinowski, E. Juchniewicz, Słupsk 2019, s. 73–98; eadem, *Powinowactwa i koligacje artystyczne...*, s. 99–125; eadem, *Sztuki plastyczne w niepokalańskich zakładach wychowawczych na przełomie XIX i XX wieku*, „Język – Szkoła – Religia” 2016, nr 4, s. 88–104.

⁶ M. Kulesza, *Powinowactwa i koligacje artystyczne...*, s. 102.

⁷ Archiwum Narodowe w Krakowie, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Krakowie, rok 1836, akt 105, Zofia, Celina, Tekla Józefa Michałowska, sygn. 29/328/0/1/102. Za pomoc w ustaleniu faktycznej daty urodzin Celiny dziękuję prof. Elżbiecie Wichrowskiej.

⁸ J. Sienkiewicz, *Wstęp...*, s. 30.

Spośród siedmiorga dzieci Piotr Michałowski to właśnie Celinie przekazał tajniki malarskiego warsztatu i to ona, jako jedyna z całego rodzeństwa, była czynną malarką przez ponad 50 lat⁹. A jednak można ją uznać za artystkę zapomnianą, bowiem niewiele wie o jej malarskiej twórczości. Zdaniem większości badaczy przyczyną takiego stanu rzeczy jest fakt, że Michałowska ukryła swój talent, erudycję i urodę pod zakonnym habitem, w 1868 r., w wieku 30 lat, wstępując do Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP. Jednak takie podejście wymaga dogłębnej weryfikacji. Ważne jest, aby w tym miejscu zaznaczyć, że główna i wieloletnia przełożona niepokalanek, Marcelina Darowska, rozwój i kształcenie kobiety położyła u fundamentów swego zgromadzenia – nie było to zatem miejsce tłumienia, ale rozwijania powołań i talentów niewiast. Wspólnota sióstr niepokalanek stawiała sobie bowiem za zadanie „zajęcie się wychowaniem kobiet, by były one zdolne stać się zaczątkiem odrodzenia społeczeństwa”¹⁰. Zgromadzenie to stanowiło zatem przestrzeń rozkwitu nie tylko życia duchowego, ale i rozmaitych talentów, zarówno zakonnice, jak i przyjmowanych wychowanek (pamiętać bowiem trzeba, że przy każdej siedzibie zgromadzenia powstawały zakłady wychowawcze dla dziewcząt).

Celina Michałowska, wstępując w szeregi niepokalanek, nie tylko realizowała swoje powołanie do życia zakonnego, ale także parała się malarstwem, co było zaledwie jednym z wielu zajęć, jakimi przyszło jej się zajmować w niepokalańskiej wspólnocie. Głównym zadaniem Michałowskiej w zgromadzeniu było dostarczanie ikonografii do nowo otwieranych domów zakonnych. Ponadto uczyła ona wychowanki zgromadzenia malarstwa i rysunku, przekazując im wszystko, czego nauczyła się od swego ojca¹¹.

Dzięki znakomitemu wykształceniu Celina edukowała uczennice zarówno w zakresie malarstwa i rysunku, jak i historii Polski. Z kolei liczne dzieła, które tworzyła, zaspokajały nie tylko potrzeby zgromadzenia, ponieważ Celina malowała również wiele obrazów do okolicznych kościołów, kaplic i cerkwi na Podolu. Zadaniem Michałowskiej w klasztorze było także wykonanie portretu każdej z sióstr zakonnych. Co więcej, Celina opracowywała stronę plastyczną jазłowieckich inscenizacji teatralnych sztuk uzdolnionej literacko siostry Gertrudy Skórzewskiej. Ponadto zadaniem zakonnic malarki były oględziny nowo otwieranych domów zgromadzenia, do których częstokroć opracowywała, w porozumieniu z matką Marceliną Darowską, wnętrze i rozmieszczenie poszczególnych malowideł,

⁹ Por. M. Kulesza, *Powinowactwa i koligacje artystyczne...*, s. 106.

¹⁰ E. Jabłońska-Deptuła, *Niepokalanki w polskim trwaniu*, Niepokalanów 1993, s. 53.

¹¹ Amelia Łączyńska, jedna z niepokalańskich wychowanek, uczennica Celiney Michałowskiej, tak wspominała lekcje malarstwa prowadzone przez siostrę Celinę: „Swoje uczennice traktowała poważnie i przekazywała im gorliwie wiadomości otrzymane od ojca. Czasem wyjmowała z teczki w szafie ściennej kawałek bristolu z akwarelową główką starca, rzuconą na papier mistrzowskim ruchem pędzla Piotra Michałowskiego i na tym przykładzie uczyła, jak posługiwać się trudną techniką farb wodnych”, zob. A. Łączyńska, *Amazonka-zakonnica. Córka Piotra Michałowskiego*, „Przewodnik Katolicki” 1973, nr 27, s. 256.

a także wygląd kaplic¹². W miarę jak zgromadzenie się rozrastało, a sióstr przybywało, Celina uczyła malarstwa i rysunku już tylko najzdolniejsze uczennice. Jak trafnie skonstratowała Kulesza, „żadna z nauczycielek malarstwa nie była w stanie dorównać i zastąpić Michałowskiej”¹³.

Il. 1. Celina Michałowska, bez tytułu (na odwrocie napis: „Kopia Michałowskiego przez S. Celinę”), akwarela, Archiwum Główne Sióstr Niepokalanek w Szymanowie (dalej: AGSN), sygn. CII, źródło: archiwum prywatne

I choć z powyższych wzmianek, jak i ilości pracy, którą wykonywała Celina, można wnosić, że jej dorobek artystyczny jest imponujący, stwierdzić trzeba, że niewiele z obrazów zakonnicy przetrwało spustoszenia wojenne. Wyszczególnienie dorobku Michałowskiej utrudnia również fakt, że po wstąpieniu do zakonu śladem innych sióstr wybrała ona anonimowość i pracę na Bożą chwałę, przez co bardzo często nie sygnowała swych prac¹⁴. Z tego też powodu właściwie niemożliwe jest odnalezienie obrazów, które Michałowska malowała do kościołów i cerkwi na Podolu. Tym cenniejsze wydaje się zebranie, opisanie i sfotografowanie dwunastu portretów sióstr zakonnych, do których udało mi się dotrzeć podczas kwerendy naukowej w Archiwum Głównym Sióstr Niepokalanek w Szymanowie. Ważnym owocem tej kwerendy jest skompletowanie spisu zachowanych portretów sióstr zakonnych. Warto wspomnieć także o jeszcze dwóch dziełach pędzla Celiny, mianowicie o portretach matki Marceliny Darowskiej, z których jeden znajduje się w domu zakonnym niepokalanek w Jarosławiu, a drugi w Wałbrzychu¹⁵. W niniejszym artykule skupiam się jednak na opisanie dwunastu portretów sióstr, które znajdują się w klasztorze w Szymanowie.

¹² Por. M. Kulesza, „*Genialne diable*”..., s. 350–351.

¹³ M. Kulesza, *Amazonka, malarka, zakonnica*..., s. 561.

¹⁴ Por. ibidem, s. 545.

¹⁵ Por. D. Myszką, *Kult bł. Matki Marceliny Darowskiej*, [w:] *Bł. Marcelina Darowska – dar na trzecie tysiąclecie. Ogólnopolska sesja naukowa z okazji dziesięciolecia beatyfikacji. Szymanów, 23 IX 2006*, red. M. Chmielewski, J. Martynuska, Lublin–Szymanów 2007, s. 62–83.

W *Słowniku artystów polskich i obcych (zmarłych przed 1966 rokiem)* jedynie wzmiankowano o portretach sióstr zakonnych pędzla Michałowskiej, nie podając ich liczby¹⁶. Z kolei Elżbieta Charazińska w wydanej w 1991 r. publikacji *Artystki polskie. Katalog wystawy* pisała, iż na twórczość Celiny Michałowskiej składał się „zespół dziewięciu portretów sióstr zakonnych oraz portret własny, powstałe na przełomie XIX i XX w., cechuje je schematyzm pozy i uproszczony modelunek (znajdują się w domu Zgromadzenia Sióstr Niepokalank w Szymanowie k. Warszawy)”¹⁷. Po przeprowadzeniu kwerendy w Archiwum Głównym Sióstr Niepokalank w Szymanowie okazuje się, że w sumie portretów sióstr pędzla Michałowskiej jest tam dwanaście. Wszystkie znajdują się za kłauzurą w klasztorze w Szymanowie.

Pragnąc dopełnić spisu zachowanych dzieł Celiny Michałowskiej, wymienię tytuły owych obrazów: *Portret siostry Marii Bronisławy od św. Józefa*, *Portret siostry Marii Józefy od Ukrzyżowanego*, *Portret siostry Marii Wawrzyny od Ofiarowania*

Il. 2. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Bronisławy od św. Józefa*, olej na płótnie, AGSN¹⁸

¹⁶ Por. U. Leszczyńska, J.K. Ostrowski, *Michałowska Celina*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 rokiem). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, red. K. Mikocka-Rachubowa, t. 5, Warszawa 1993, s. 512.

¹⁷ E. Charazińska, *Celina Michałowska*, [w:] *Artystki polskie. Katalog wystawy*, red. A. Morańska, Warszawa 1991, s. 243.

¹⁸ Fotografie wszystkich 12 portretów sióstr zakonnych pochodzą z tego samego źródła – są to zdjęcia zrobione dzięki uprzejmości sióstr niepokalank z Szymanowa. W tym miejscu chciałabym podziękować siostrze za możliwość sfotografowania dzieł. Szczególne podziękowania składam Siostrze Benedykcje oraz Siostrze Janinie Martynusce.

NMP, Portret siostry Marii Emilii od Aniołów, Portret siostry Marii Ludwiki od Świętej Rodziny, Portret siostry Marii Gertrudy od Niepokalanego Poczęcia NMP, Portret siostry Marii Emanuela od Ducha Świętego, Portret siostry Marii Jadwigi od Krzyża, Portret siostry Marii Celiny od Trójcy Przenajświętszej, Portret siostry Marii Franciszki od Woli Bożej, Portret siostry Marii Janiny od Przenajświętszego Sakramentu, Portret siostry Marii Pauli od Ducha Świętego.

W *Słowniku artystów polskich i obcych* znalazł się opis portretów zakonnice: „Modelki upozowane frontalnie lub *en trois quarts*, w szkicowo potraktowanym ubiorze, utrzymane w zgaszonej gamie kolorystycznej, płasko modelowane na neutralnym tle, pod względem twórczości artystycznej są nierówne, ale wszystkie odznaczają się naturalnością i prostotą”¹⁹. Warto zauważyć, że Celina Michałowska, malując portrety sióstr, miała niewielkie możliwości artystycznej ekspresji – elementem habitu niepokalanek do 2015 r. był szczelnie zakrywający uszy i szyję kornet – tak więc polem malarskiego popisu dla Celiny była tylko twarz portretowanej. Niemniej zachowane obrazy w sposób znaczący różnią się między sobą i choć w istocie ich wartość artystyczna jest nierówna, to stanowią niezwykle ważne i cenne znalezisko. Szczególnej wartości nabierają nawet prezentowane fotografie tych portretów, ponieważ jak już wspomniano, obrazy znajdują się za klawurą, gdzie nie mogą wejść osoby świeckie.

Il. 3. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Józefy od Ukrzyżowanego*, olej na płótnie, AGSN

Spśród tych dzieł zdecydowanie wyróżnia się *Portret siostry Marii Gertrudy od Niepokalanego Poczęcia NMP* (il. 4), ponieważ twarz modelki ukazana jest z profilu,

¹⁹ U. Leszczyńska, J.K. Ostrowski, *op. cit.*, s. 512.

ze spojrzeniem zwróconym ku górze do prawej górnej krawędzi obrazu. Spośród pozostałych przedstawień uwagę przykuwa także *Portret siostry Jadwigi od Krzyża* (il. 11), której spojrzenie nie jest skierowane wprost na widza, jak na pozostałych portretach, lecz nieobecne, utkwione w punkcie znajdującym się poza ramą obrazu. Uwagę zwracają też *Portret siostry Marii Janiny od Przenajświętszego Sakramentu* (il. 12) i *Portret siostry Marii Pauli od Ducha Świętego* (il. 13), bowiem mają one owalny kształt, co spowodowało znaczne pomniejszenie tła portretowego.

Il. 4. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Gertrudy od Niepokalanego Poczęcia NMP*, olej na płótnie, AGSN

Intrygujący jest także *Portret siostry Franciszki od Woli Bożej* (il. 5) o rozmytym konturze – ten właśnie obraz wydaje się najbliższy dziełom Piotra Michałowskiego, takim jak choćby *Parobek* (Muzeum Narodowe w Warszawie) lub *Kardynał* (Muzeum Narodowe w Krakowie). Znamienne jest fakt, że fascynacja Michałowskiego płótnami Diego Velázquez’a „w mniejszym lub większym stopniu znalazła odbicie w jego portretach”²⁰. Wydaje się, że rozwiązania techniczne, które Michałowski zaczerpnął od hiszpańskiego malarza, starał się on przekazać Celinie. Córka zaś sumiennie je stosowała. Jednak szczegółowe zestawienie twórczości Piotra i Celinie Michałowskich wymaga osobnych badań, a problematyka ta przekracza zdecydowanie ramy niniejszego tekstu. Można jednak przypuszczać, iż Celina, podobnie jak jej ojciec, poniekąd z konieczności – skupiała się przede wszystkim na plastyce, rysach i wyrazie psychicznym twarzy²¹. Na każdym z portretów dostrzegalna jest próba oddania osobowości portretowanej zakonnicy właśnie poprzez mimikę, spojrzenie, wyraz oczu i ust.

²⁰ A. Zeńczak, *Piotr Michałowski...*, s. 37.

²¹ Por. ibidem, s. 31.

Wysokim kunsztem artystycznym i warsztatowym odznaczają się przede wszystkim portrety sióstr Gertrudy, Bronisławy, Józefy, Wawrzyny i Emilii oraz Jadwigi – można w nich dostrzec dużą dbałość o oddanie indywidualnych cech przedstawianych modelek, próby możliwie wiernego odwzorowania rysów twarzy, charakterystycznej dla każdej z sióstr mimiki i przenikliwego spojrzenia, które często skierowane jest bezpośrednio na widza. Z kolei w portretach sióstr Ludwiki (il. 8) i Emanueli (il. 10) można dostrzec większą sztywność pozy i powierzchowność, jeśli idzie o studium psychologiczne modela. Natomiast obrazy przedstawiające zakonnice Janinę i Paulę wyróżniają się nie tylko owalnym kształtem, ale także wydają się najmniej kunsztowne i nieco idealizowane (portret s. Janiny). Na tle wszystkich portretów ciekawie prezentuje się *Portret siostry Marii Celiny od Trójcy Przenajświętszej* (il. 7), a więc autoportret samej Celiny Michałowskiej. Malarka zaprezentowała samą siebie w sposób niezwykle surowy – nieco spiczasty nos, małe, zaciśnięte usta i duże oczy skierowane wprost na widza dają wrażenie powagi i jednoczesnej prostoty. A przecież Celina – osoba nietuzinkowa, wykształcona (sam Wincenty Pol powiedział o niej „genialne diable”²²) – słynęła w klasztorze ze swoich figli i poczucia humoru²³, czego niezwykłym zapisem jest przede wszystkim jej korespondencja, do dziś pozostająca w rękopisach.

Il. 5. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Franciszki od Woli Bożej*, olej na płótnie, AGSN

²² Archiwum Główne Sióstr Niepokalanek w Szymanowie (dalej: AGSN), sygn. P 53 II 274, List Marceliny Darowskiej do Hieronima Kajsiewicza, Jazłowiec 17 IX 1867.

²³ Amelia Łączyńska tak wspominała figle siostry Celiny: „Posiadała więc dwie cechy niezwykle cenne: nieprzywiązywania wagi do drobiazgów i zmysł humoru. Jej dowcipy i zaskakujące kalambury powtarzano sobie jeszcze w wiele po jej śmierci”, zob. A. Łączyńska, *Rysować nas uczyła córka Piotra Michałowskiego*, „Za i Przeciw” 1973, nr 50, s. 23.

Portrety sióstr, które Michałowska wykonywała na polecenie matki przełożonej Marceliny Darowskiej, były dla niej niełatwym zadaniem. Tak pisała o tym zleceniu w liście 29 stycznia 1887 r. z Jazłowca do sióstr niepokalanek w Jarosławiu:

Teraz są w projekcie portrety wszystkich starszych sióstr, matka sobie życzy, abym je na pamiątkę dla przyszłych pokoleń odrobiła, zaczęłam już s. Teresę, choć jej się okropnie nie chce, jak siostry się zjadą w lecie, będę kompletować kolekcję. S. Gertrudę już mam prawie skończoną i bardzo podobną – a potem liczę na łaskę Bożą, że mi się uda...²⁴

Jak wynika z powyższego fragmentu listu, Celinie niełatwo było namówić inne siostry, by jej do owych portretów pozowały. Przyczyny były czysto prozaiczne – siostronom nie chciało się tkwić bez ruchu i jak można przypuszczać, nie miały też ochoty słuchać poleceń artystki w ferworze pracy. Nie był to też ulubiony obowiązek samej Michałowskiej. Kto wie, być może wspomniana w liście siostra Teresa nie zmobilizowała się do pozowania, gdyż brak materialnego śladu takiego dzieła. Wydaje się jednak, że bardziej prawdopodobny jest fakt, iż portret siostry Teresy, podobnie jak wiele innych dzieł Michałowskiej, przepadł w wojennych zawieruchach.

Il. 6. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Wawrzyny od Ofiarowania NMP*, olej na płótnie, AGSN

Nie należy się dziwić, że zakonnice niezbyt chętnie pozowały Celinie do portretów, gdyż była ona bardzo wymagająca, jeśli idzie o urodę modela, o czym

²⁴ AGSN, sygn. P 79 4 I 61, Listy Celinie Michałowskiej (S. M. Celinie od Trójcy Przenajświętszej) do innych sióstr, List Celinie Michałowskiej do sióstr jarosławskich, Jazłowiec 29 I 1887.

świadczy poniższy fragment z listu do jednej z portretowanych zakonnice – siostry Franciszki od Woli Bożej:

Droga Siostrze, za Jej słówko serdecznie dziękuję i postaram się o jak najlepsze wykonanie Jej poleceń tak co do Serca Jezusowego, jak co do N. P. To ostatnie mam od dawna prawie zrobione, ale cóż, kiedy mnie twarz nie zadawała i dlatego zatrzymuję dłużej, aby koniecznie doprowadzić do tego, co być powinno. Niestety nowe pokolenia panienek tak są brzydkie, że nie ma sobie czym ułatwić roboty! Jak się to poprzebiera do teatru, wydaje się ładne, ale w tym tylko nasza sztuka i złudzenie optyczne²⁵.

Michałowska była bardzo wymagająca również wobec siebie – dbała o to, by dzieła wychodzące spod jej pędzla były dostatecznie udane, by móc je zaprezentować. Malowała z modelu, przy czym żadna z młodych dziewcząt nie mogła sprostać jej wymaganiom estetycznym i zadowolić wyszukanego gustu tej niestrudzonej malarki. Skoro artystyce niezbyt dobrze pracowało się z młodymi modelkami, nie dziwi, że i starsze siostry nie chciały jej pozować – Celina nie była usatysfakcjonowana estetycznie, zaś zakonnice czuły się znużone utyskiwaniami tej wymagającej wobec swej sztuki artystki.

Jednakże pomimo obiekcji obu stron Michałowskiej udało się sprostać zadaniu, dzięki czemu możemy dziś podziwiać efekty jej pracy. Dzięki reprodukowanym tutaj fotografiom obrazy te stały się dostępne szerszemu gronu odbiorców, co pozwala na rzadkie i wyjątkowe obcowanie z twórczością Celinie Michałowskiej, a przez to wydobyć z niesłusznego zapomnienia tej zakonnicy malarki, jedynej uczennicy Piotra Michałowskiego.

Il. 7. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Celinie od Trójcy Przenajświętszej*, olej na płótnie, AGSN

²⁵ AGSN, sygn. P 79 4 I 25, Listy Celinie Michałowskiej (S. M. Celinie od Trójcy Przenajświętszej) do innych sióstr, List Celinie do siostry Franciszki od Woli Bożej, Jazłowiec 17 II [b.r.].

Il. 8. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Ludwiki od Świętej Rodziny*, olej na płótnie, AGSN

Il. 9. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Emilii od Aniołów*, olej na płótnie, AGSN

Il. 10. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Emanueli od Ducha Świętego*, olej na płótnie, AGSN

Il. 11. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Jadwigi od Krzyża*, olej na płótnie, AGSN

Il. 12. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Janiny od Przenajświętszego Sakramentu*, olej na płótnie, AGSN

Il. 13. Celina Michałowska, *Portret siostry Marii Pauli od Ducha Świętego*, olej na płótnie, AGSN

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Główne Sióstr Niepokalanek w Szymanowie
sygn. CII, Wspomnienie s. Iwony o s. Celinie, s. 1.
sygn. FVII 3 (teczka 1), E. Domaszewska, Michałowska Celina (s. Maria Celina od Trójcy Przenajświętszej).
sygn. P 53 II 274, List Marceliny Darowskiej do Hieronima Kajsiewicza, Jazłowiec 17 IX 1867.
sygn. P 79 4 I 25, Listy Celiney Michałowskiej (S. M. Celiney od Trójcy Przenajświętszej) do innych sióstr, List Celiney do siostry Franciszki od Woli Bożej, Jazłowiec 17 II [b.r.].
sygn. P 79 4 I 61, Listy Celiney Michałowskiej (S. M. Celiney od Trójcy Przenajświętszej) do innych sióstr, List Celiney Michałowskiej do sióstr jarosławskich, Jazłowiec 29 I 1887.

Archiwum Narodowe w Krakowie

- Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Krakowie, rok 1836, akt 105, Zofia, Celina, Tekla Józefa Michałowska, sygn. 29/328/0/1/102.

Opracowania

- Charazińska E., *Celina Michałowska*, [w:] *Artystki polskie. Katalog wystawy*, red. A. Morawińska, Warszawa 1991, s. 243.
Czapska-Michalik M., *Piotr Michałowski (1800–1855)*, Warszawa 2007.
Dobrowolski T., *Piotr Michałowski*, Wrocław 1948.
Jabłońska-Deptuła E., *Niepokalanek w polskim trwaniu*, Niepokalanów 1993.
Krzymuska J., *Piotr Michałowski*, Warszawa 1981.
Kulesza M., *Amazonka, malarka, zakonnica. O Celinie Michałowskiej*, „Tematy i Konteksty” 2019, nr 9 (14), s. 540–567.
Kulesza M., „*Genialne diablę*”. *Jazłowieckie dzieje Celiney Michałowskiej (s. Marii Celiney od Trójcy Przenajświętszej)*, [w:] *Polskie życie kulturalno-literackie od 1864 roku na ziemiach obecnej Ukrainy*, red. M. Ołdakowska-Kuflowa, Lublin 2017, s. 347–380.
Kulesza M., *Kierownictwo duchowe w listach Marceliny Darowskiej*, [w:] *Sacrum w doświadczeniu kobiet. Kulturowe perspektywy polska i światowa*, red. D. Kalinowski, E. Juchniewicz, Słupsk 2019, s. 73–98.
Kulesza M., *Powinowactwa i koligacje artystyczne Celiney Michałowskiej*, „Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze” 2021, t. 10, s. 99–125.
Kulesza M., *Sztuki plastyczne w niepokalańskich zakładach wychowawczych na przełomie XIX i XX wieku*, „Język – Szkoła – Religia” 2016, nr 4, s. 88–104.
Leszczyńska U., Ostrowski J.K., *Michałowska Celina*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 rokiem). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, red. K. Mikocka-Rachubowa, t. 5, Warszawa 1993, s. 512.
Łączyńska A., *Amazonka-zakonnica. Córka Piotra Michałowskiego*, „Przewodnik Katolicki” 1973, nr 27, s. 256.
Łączyńska A., *Rysować nas uczyła córka Piotra Michałowskiego*, „Za i Przeciw” 1973, nr 50, s. 17.
Masłowski M., *Piotr Michałowski*, Warszawa 1986.
Michałowska C., *Piotr Michałowski. Rys życia, zawód artystyczny, działalność w życiu publicznym*, Kraków 1911.
Mortkowicz-Olczakowa H., *Piotr Michałowski. Opowieść o życiu i twórczości*, Kraków 1956.
Myszka D., *Kult bł. Matki Marceliny Darowskiej*, [w:] *Bł. Marcelina Darowska – dar na trzecie tysiąclecie. Ogólnopolska sesja naukowa z okazji dziesięciolecia beatyfikacji. Szymanów, 23 IX 2006*, red. M. Chmielewski, J. Martynuska, Lublin–Szymanów 2007, s. 62–83.

- Olbromska U., *Piotr Michałowski. Rys życia [oraz] katalog prac w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej, Boleszasyce 1840–48*, Przemysł 2002.
- Ostrowski J.K., *Pięć studiów o Piotrze Michałowskim*, Kraków 1988.
- Ostrowski J.K., *Piotr Michałowski*, Warszawa 1985.
- Piotr Michałowski*, oprac. P. Łukaszewicz, Katowice 1965.
- Piotr Michałowski z 312 ilustracjami i 12 tablicami barwnymi*, wstęp i oprac. J. Sienkiewicz, Warszawa 1959.
- Sterling M., *Piotr Michałowski*, Warszawa 1932.
- Zanoziński J., *Piotr Michałowski. Życie i twórczość 1800–1855*, Wrocław 1965.
- Zeńczak A., *Piotr Michałowski 1800–1855. Wystawa dzieł artysty w dwusetną rocznicę urodzin*, Kraków 2000.
- Zeńczak A., *Piotr Michałowski*, Wrocław 2001.